

Kirsi
Kunnas

100

... Lasten
Runo-
vallankumous

SANATAIDEAINEISTO
opettajille ja kasvattajille
runouteen, lukuiloon ja kielellä leikkimiseen

Satupuu

Tapahtui kerran – ja yhä tapahtuu
että pihallesi kasvaa satupuu.

Kun avaat oven, niin silloin Hui!))

juuri silloin se tapahtui.

Kirsi Kunnas

Taitto ja graafinen suunnittelu: *Teija Longi / Kulttuurikeskus PiiPoo*
Kuvitukset: *Jani Ikonen, kirjasta Haitulan taikahattu (WSOY 2024)*
Runot: *Kirsi Kunnas*
Toimittanut: *Pilvi Kuitu, Maarit Mäkinen / Kulttuurikeskus PiiPoo*
Tekstit: *Kati Inkala, Maiju Kinossalo, Pia Krutsin,
Pilvi Kuitu, Maarit Mäkinen, Katriina Nylund*
ISBN 978-952-94-8918-3

Taustaa	▶	Kirsi Kunnas 100 -juhlavuosi joka kolkassa	2
Taustaa – tekijät	▶	Runovallankumous-koulutuksen asiantuntijat	4
Taustaa	▶	Kutsu Lasten runovallankumoukseen	6
Tärkeät käsitteet	▶	Lukuilo, runollinen ajattelu ja mielikuvittelu	7
TEEMATEKSTI	▶	Rakastua kieleen ja kirjaimiin – lapsi tarinallisena toimijana	9
	▶	Tutkittua tietoa!	12
Tehtävä	▶	Haivu, runo havannoista	13
	▶	Lempikirjaimeni	14
	▶	Satumainen sanapuu	15
	▶	Hiiriperhe	16
TEEMATEKSTI	▶	Tarinoilla taivaaseen	
	▶	– sanataide oppimisen ja ilmaisun välineenä koulussa	17
Tehtävä	▶	Tarinankertojien taikapiiri	20
	▶	Runo on tietoa	21
	▶	Taikasana-automaatti	22
	▶	Lempipaikka	23
	▶	Lempipaikka	24
Runoleikki	▶	Sammakot sateella	25
TEEMATEKSTI	▶	Lasten runous on vallankumous	
	▶	– vapaus leikkiä ja ilmaista	26
Tehtävä	▶	Alkusointujuttuja	28
	▶	Kasvata tuntosarvet	29
	▶	Tunteellinen eläinaforismi	30
	▶	Unia ja unelmia	31
Runoleikki	▶	Syväädytetty hanhi	32
Tehtävä	▶	Herätetään hahmot	33
	▶	Julisteet	35
	▶	Kirjallisuusluettelo	39

Kirsi Kunnas 100 -juhlavuosi joka kolkassa

Juhlavuoden projektijohtaja Pilvi Kuitu ja projektipäällikkö Maarit Mäkinen

Runoilija ja akateemikko Kirsi Kunnaksen syntymästä on kulunut 100 vuotta 14.12.2024. Kunnaksen elämäntyötä ja runoa juhliitaan koko vuosi 2024. Juhlavuoden osana toteutettu valtakunnallinen Lasten runovallankumous-hanke kutsuu tutustumaan lastenrunouteen ja juhlimaan jokaiselle kuuluvaa lukioloa Suomen kaikissa kunnissa.

Kirsi Kunnaksen yhdeksälle vuosikymmenelle ulottunut kirjailijan, runoilijan ja oppikirjailijan elämäntyö on johdattanut lapsia ja aikuisia niin runouden kuin lukemisen taikapiiriin. Vuonna 1968 julkaistu Aikamme aapinen (WSOY) oli Kirsillemme kutsumus, johon hän kanavoi sanallisen, ajattelullisen, luovan ja kehollisen osaamisensa. Kunnaksen aapinen otettiin käyttöön vuosien 1972–77 aikana, kun peruskoulu-uudistus mullisti suomalaisen koulujärjestelmän. Aikamme aapisen henki tähtäsi luovaan ajatteluun ja lasten turvallisuuden vahvistamiseen tottelevaisuus- ja moraalikasvatuksen sijaan. (Kirstinä 2014)

Moni meistä aikuisista on kuluttanut Tiitiäisen satupuunsa (WSOY 1956) puhki lukien yhä uudestaan tarinat niiskuttavasta Jaakko Vaakko Vesirostasta, Herra Pii Poon täpäristä tilanteista, luovuuden pataan pudonneesta Haitulasta ja tunteensa syvälle piilottavasta herkstä, mutta kovin yksinäisestä Siilistä.

Juhlavuoden kunniaksi julkaistu Haitulan taikahattu -runoantologia lahjoitetaan kaikille vuoden 2024 syksyllä aloittaville ekaluokkalaisille. Toivomme, että kirja tavoittaa vuodesta toiseen uusia lukijoita ja runojen maailmaan sukeltavia lapsia ja aikuisia.

Kulttuurikeskus PiiPoon koordinoiman hankkeen yhteistyössä ovat mukana WSOY, YLE / Pikku Kakkonen ja Tampereen Työväen Teatteri, Lastenkirjainstituutti, Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto ja sen jäsenkeskukset, Suomen sanataideopetuksen seura, Suomen kirjastojen verkosto, Seinäjoen kaupungin kirjasto (Erte), Tampereen kaupunki, Tampereen seudun Osake ja Oulun lastenkulttuurikeskus.

Hankkeen päärahoittaja on Alfred Kordelinin säätiö ja osahankkeita rahoittavat Suomen Kulttuurirahasto, Opetushallitus, Taiteen edistämiskeskus ja WSOY.

Lue lisää juhlavuoden 2024 sisällöistä:

www.kirsikunnas100.fi

Runovallankumous-koulutuksen asiantuntijat

Kati Inkala työskentelee Oulun lastenkulttuurikeskuksessa sanataiteen vastuuopettajana sekä Lumotut sanat – lasten ja nuorten sanataideviikkojen taiteellisena johtajana työparinsa Anna Anttosen kanssa. Hänellä on yli 15 vuoden kokemus kirjallisuuskasvatus- ja sanataidemenetelmien kehittämisestä sekä opettajien kouluttamisesta ja innostamisesta sanataiteen pariin. Inkala on taustakoulutukseltaan äidinkielen ja kirjallisuuden sekä saksan kielen opettaja (FM).

Maiju Kinossalo on lasten tarinallisen identiteetin rakentumisen sekä tarinallisen opetuksen pedagogi, kouluttaja ja väitöskirjatutkija. Kinossalon erityisalaa on osallisuutta tukevien tarinallisten toimintatapojen ja monikielisten käytänteiden tunnistaminen ja kehittäminen kasvatuksen, koulutuksen, opetuksen yhteisillä pinnoilla. Taustakoulutukseltaan Kinossalo on luokanopettaja. Hän on toiminut kansallisissa ja kansainvälisissä hankkeissa tutkijana ja asiantuntijana sekä opettajankouluttajana.

Pia Krutsin (FM) on sanataidekasvattaja, lastenkirjailija ja tamperelaisen Sanataideyhdistys Yöstäjän perustaja. Krutsin on suomalaisen sanataidekasvatuksen kärkinimiä, jolla on 20 vuoden kokemus sanataiteen edistämisestä eri toimintaympäristöissä ja opettajien kouluttamisesta. Hänen erityisosaamistaan ovat luovan kirjoittamisen menetelmät koulussa, sanataidekoulutukset muiden alojen ammattilaisille, lukemaan innostamisen menetelmät perheille sekä lasten ja nuorten kirjallisuuskasvatuksen asiantuntijatyö.

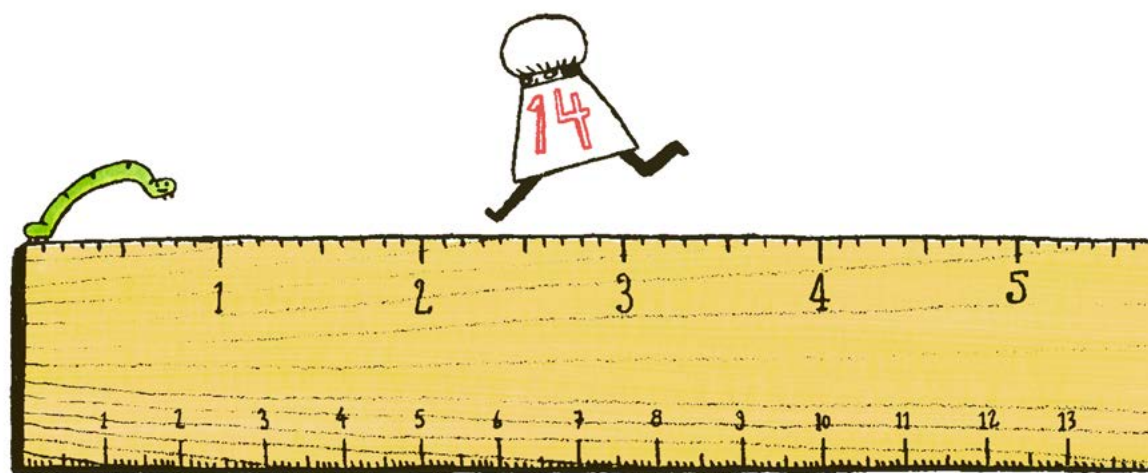
Pilvi Kuitu on Kulttuurikeskus PiiPoon toiminnanjohtaja ja väitöskirjatutkija. Hän on kulttuurisen osallisuuden ja kulttuurihyvinvoinnin asiantuntija ja kehittäjä. Kuidulla on 20 vuoden kokemus kulttuurin, osallisuuden ja hyvinvoinnin teemoista kouluttamisesta ja kulttuurikasvatuksen kehittämisestä kouluissa ja varhaiskasvatuksessa sekä eri väestöryhmien kulttuurisen osallisuuden ja kulttuuristen oikeuksien edistämisessä.

Maarit Mäkinen on Kirsi Kunnas 100 -juhlavuoden projektipäällikkö ja kirjoittaja. Hän on työskennellyt yli 10 vuotta lastenkulttuurin ja taidekasvatuksen valtakunnallisen kehittämisen parissa. Koulutukseltaan Mäkinen on yhteiskuntatieteilijä ja logoterapiaohjaaja.

Katriina Nylund on taidelähtöisten ja toiminnallisten menetelmien asiantuntija-kouluttaja. Hänen erityisosaamistaan ovat monitaiteisuus, inklusio ja aitoa osallisuutta tukevat menetelmät sekä kohtaaminen taiteen toimintaympäristössä. Sanataiteen ohjauksessa hänellä on soveltava ja monitaiteinen näkökulma ja pyrkimys mahdollistaa sanataiteen tekeminen kaikille.

Kulttuurikeskus PiiPoo on saavutettavan kulttuurin keskus, joka tuottaa ja kehittää kulttuuritoimintaa ja kulttuurihyvinvoinnin palveluja kaikille väestöryhmille. PiiPoon toiminta on mahdollisimman esteetöntä ja siihen voi osallistua myös erityistä tukea tarvitsevat ja toimintarajoitteiset ihmiset. Osaamiskeskustoiminnassaan PiiPoo koordinoi alan kehittämishankkeita, kouluttaa eri alan ammattilaisia ja kehittää kulttuurihyvinvoinnin rakenteita. PiiPoon kulttuurikeskus sijaitsee Lempäälän Ideaparkissa.

Kutsu Lasten runovallankumoukseen

Tämä pedagoginen sanataideaineisto on tuotettu Kirsi Kunnas 100 -juhlavuonna osana opettajille ja kasvattajille suunnattua Lasten runovallankumous -koulutuskokonaisuutta Opetushallituksen tuella. Aineisto koostuu teemateksteistä sekä sovellettavista tehtävistä ja runoleikeistä. Toivomme, että aineiston ideat, tehtävät ja tekstit innostavat mukaan ihmettelemään sanoja ja ennen kaikkea tuottamaan kielellisiä kokemuksia, kohtaamisia, runoja ja tarinoita.

Tervetuloa mukaan runouden ja sanoilla leikkimisen vallankumoukseen!

Hetkillä on väliä!

Tapasin Kirsi Kunnaksen 1970-luvun lopulla pikkutyttönä Tampereella Rautatienkadulla lauantaisin kokoontuvassa runokerhossa, jonne äitini toi minut ja siskoni Ylöjärveltä viikoittain. Kirsi ja hänen kitaristipoikansa vierailivat kerhossa ainakin kerran. Saimme luoda yhdessä riimejä, leikkiä sanoilla sekä säveltää niihin melodioita ja tapaila riimejämme kitaran säestyksellä. Kirsi katsoi meitä ihailen ja innostui meidän hienoista riimeistä. Ajattelin, että minulla ja siskollani on hyvät jutut ja me olemme taitavia. Niin Kirsi sanoi. Koin kanssataiteilijuutta ja arvostusta. Omaa riimiäni en muista, mutta isosiskoni Ami muistaa vieläkin omansa.

*”Ii ii ikkidii, ikudi kakudi kuu.
Kää kää kääkädää, kikudi kakudi kuu.”*

– Ami Niemelä –

Tämä kohtaaminen sanataiteen ja riittelyn parissa on kulkenut mukanani aina aikuisuuteen asti, ja kannattelee nyt juhlavuoden suunnittelussa ja toteutuksessa tärkeänä henkilökohtaisena muistona Kirsi Kunnaksesta. Hetkillä, läsnäololla ja sanoilla on paljon väliä.

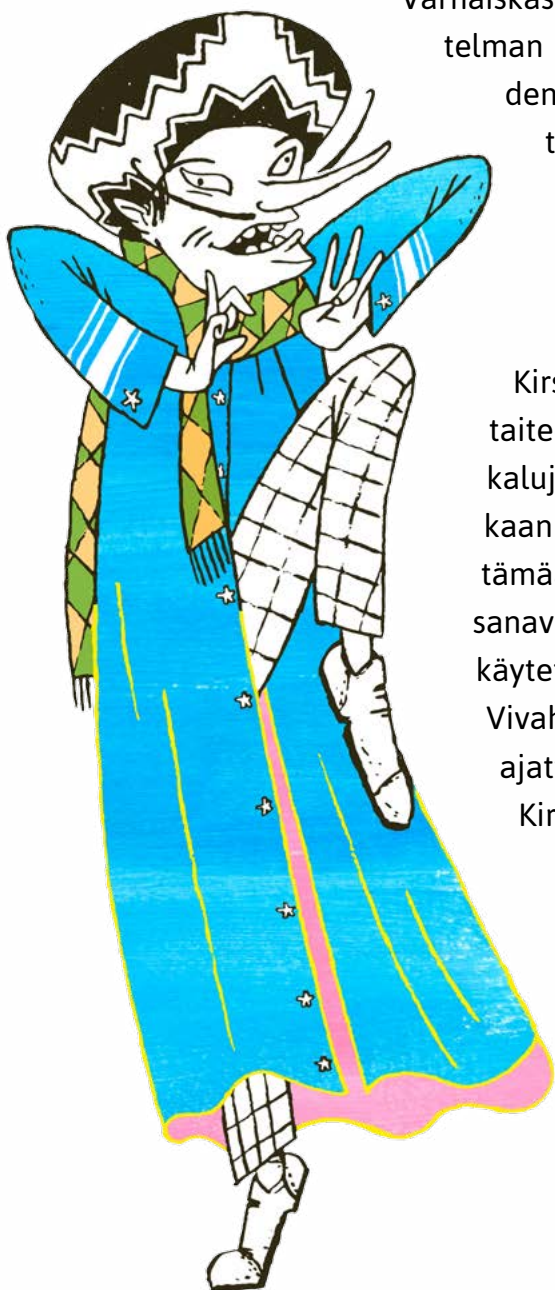
Toivon, että tämä pedagoginen aineisto tarjoaa juuri Sinulle työkaluja ja johdattelee leikkimään rohkeasti kielellä ja kohtaamaan sen taikamaailmassa.

Pilvi Kuitu

Lukuilo, runollinen ajattelu ja mielikuvittelu

Lukutaito on ensisijaisesti päättymätön sisäinen ajattelu- ja tunneprosessi. Lukutaidon ulkoisen määrittelyn ja motivoinnin sijaan, tai sen rinnalla, on keskeistä rakentaa ja antaa rakentua lapsen oma lukemisen kokemusmaailma, jossa syntyy parhaimmillaan lukutaitoa kannatteleva ja esiin kutsuva lukuilo.

Varhaiskasvatussuunnitelman sekä Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa ohjataan pohtimaan lasten kanssa eettisyyden ja esteettisyyden kautta sitä, mikä elämässä on arvokasta. Suunnitelmissa ymmärretään laajasti hyvinvointiin ja sivistykseen liittyvät taidot käsitellä elämää, sen ristiriitoja eettisesti ja myötätuntoisesti sekä rohkeus puolustaa hyvää.

Kirsi Kunnas on kuvannut lastenkirjallisuutta filosofiseksi taiteeksi, joka tarjoaa lapsille mieli- ja kielikuvien lisäksi työkaluja tuntea, ajatella ja puhua kokemastaan. Ei siis ole ollenkaan yhdentekevää, millaista kieltä lapsi kohtaa ja oppii käyttämään jo aivan pienestä alkaen. Runot ja tarinat synnyttävät sanavarastoa, joka on huomattavasti rikkaampaa kuin arjessa käytetty tiivis kieli, jossa vilisevät neuvot, käskyt ja kehotukset. Vivahteikas sanallinen ja kehollinen sanavarasto luo pohjan ajattelulle, toimijuudelle ja osallisuudelle. (mm. Asunta 2006, Kirstinä 2014.)

Sanataide ja runous kutsuvat leikkimään sanoilla sekä mielikuvilla. Kielen tarkoituksenmukainen tai tarkoituksesta poikkeava monipuolinen käyttö synnyttää havaintojen kaltaisia mielikuvia. Runollisessa kielessä mielikuvia kannattelevat symbolit, vertauskuvat ja metaforat. Tätä kutsutaan visualisoivaksi ilmaisuksi,

joka aktivoi mielikuvitusta. Runoissa ja sanataiteessa myös sanojen asettelu, niistä syntyvä visuaalisuus ja sanojen estetiikka on tärkeää. Sanojen yllättävä yhdistely, sanasääntöjen rikkominen ja niillä leikittely synnyttävät uusia polkuja ajattelulle ja mahdollistavat myös eettiset pohdinnat ja valinnat.

Runot ja sadut vahvistavat lasten taitoja ajatella ja luoda tulevaisuutta. Tarinat avaavat ovet ymmärryksen ja empatian maailmaan. Runojen tuottaminen itse saattaa johtaa siihen, että innostuu myös omista ajatuksistaan.

Sanataide on yhteisöllinen, soveltava ja monialainen taidekasvatuksen laji, joka ammentaa innoituksensa kirjojen ja tarinoiden maailmasta. Sanataiteessa kirjoitetaan monipuolisesti erilaisia tekstejä, tutustutaan kirjoihin ja kirjallisuuden lajeihin, tarinoidaan, lorutellaan, taiteillaan, runoillaan, esitetään ja leikitään kielellä. Sanataidekasvatuksen avulla opitaan toimimaan tekstien maailmassa. (Suomen sanataideopetuksen seuran määritelmä 2023.)

Runous eli lyriikka on kaunokirjallisuuden kolmas päälaaji epiikan ja draaman ohella. Runo on säkeisiin jaettu, pienimuotoinen sanataideteos, joka voi noudattaa runomittaa tai olla vapaarytmisen tai -mittainen. Kirjallisen runouden ominaisia piirteitä ovat esimerkiksi monimerkityksisyys, rytmi, kuvallisuus, toisto, typografia eli tekstin asettelu, ei-kerronnallisuus, metaforisuus ja näkökulman tuoreus. Runouden juuret ovat suullisessa lausunnassa ja sanataiteessa. (Parkko 2022; Tieteen termipankki.)

Kirsi Kunnas on sanonut, että runo rikkoo pintaulottuvuuden. Runo voi kertoa maailmasta jotakin uutta ja paljastaa lukijalle jotakin myös itsestään.

Runovallankumous on runouden ja kielileikin juhla. Se on kilttiä anarkiaa, jossa rajojen rikkominen ja uuden suunnan etsiminen tapahtuu turvallisesti. Vallankumouksen kärkiä ovat kirjaimet, havainnot, lempeys, sanat, oivallukset, läsnäolo ja runollinen ajattelu. Yhdenkin kirjaimen tai yhden sanan kautta voi avautua kokonainen maailma, leikki ja yhteys toisiin ihmisiin. On radikaalia pysähtyä, kuulla ja tulla kuulluksi, ottaa aikaa ja viis veisata suorittamisen kiireestä. Kutsumme juuri sinut joukkoihin tekemään muutosta kohti hyvää!

Rakastua kieleen ja kirjaimiin – lapsi tarinallisena toimijana

Osallisuuden ensimmäinen askel on kunnioitus

Ihmisen on määrä kasvaa omaksi itsekseen – kuka ja millainen se oma itse ikinä onkaan. Kasvun matka on koko elämän mittainen. Eri-tyisen kiivasta ja ulkopuolisille vaikutuksille altista minuuden ja identiteetin rakentuminen on lapsuudessa. Vaativalla ja usein mutkikkaalla matkalla me jokainen tarvitsemme toista ihmistä. Tarvitsemme yhteyttä, hyväksyvää katsetta ja kokemusta siitä, että minä olen juuri tässä hetkessä merkityksellinen. Lapsen kokemasta **kunnioituksesta rakentuu hänen rohkeutensa** toimia, olla osallinen, taito kuunnella, ihmetellä elämää ja innostua.

Kasvattajan tehtävä on uskoa lapseen ja hänen taitoihinsa. Ilman lapsen ja aikuisen yhteisiä läsnäolon ja kohdatuksi tulemisen kokemuksia on mahdotonta synnyttää hyväksyvää ja lapsen minuutta kunnioittavaa kasvuympäristöä. Myönteisen tarinallisen identiteetin rakentamisen ja hyvän elämän kokemisen näkökulmasta on välttämätöntä, että ihminen saa kokea kyvykkyyttä ja mahdollisuuksia vaikuttaa.

Kielitietoisuus kehittyy vuorovaikutuksessa

Kieli on ajattelua ja ilmaisua. Se on läsnä kaikkialla ja kaikessa inhimillisessä olemisessa. Kielen avulla ihminen muotoilee kokemuksistaan ja ympäröivästä maailmasta ymmärrettävää kuvaa. Kieli luo **yhteyksiä** havaintojen, merkitysten ja merkityksellisyyden välillä. Kielellä tulkitaan, annetaan merkityksiä, kuljetetaan muistoja ajasta ja paikasta toiseen ja rakennetaan tarinoita mahdollisuuksista.

*”Sormiloruista se alkaa,
sanallinen kontakti,
jossa kieli luo siltaa
kahden tajunnan välille
ja rajaa ne samalla
erillisiksi yksilöllisiksi
tajunnoiksi.
Minäksi ja sinäksi.”*

Kirsi Kunnas

Ihminen on synnynnäisesti vuorovaikutuksellinen olento. Identiteetin rakentamisen tarinalliset kyvyt alkavat kehkeytyä varhaislapsuudessa. Yhdessä läheisen aikuisen kanssa lapsi tutustuu maailmaan tarinallisen vuorovaikutuksen askelin. Aikuinen kertoo hänelle maailmasta ja sitä tutkitaan yhdessä. Pikkuhiljaa lapsi osallistuu kertomiseen aikuisen kanssa itsenäisemmin. Vähitellen lapsen oma **kielitietoisuus** kasvaa ja hän ymmärtää, **mitä kielellä voi tehdä**.

Aikuisen tehtävä on ohjata lasta rikkaaseen kielelliseen ympäristöön, jossa lapsi oppii käyttämään kieltä tarkoituksenmukaisesti eri tilanteissa. Kieltä käyttämällä lapsi tulkitsee kokemuksiaan ja antaa niille merkityksiä. Näin syntyy tarinoita, jotka saattavat jäädä pysyväksi osaksi lapsen tarinallista identiteettiä.

Tarinoiden kertomisen tarve

Tarinallisuus on inhimillistä, hyvin perustavanlaatuaista ihmisenä olemista ja vuorovaikutuksessa toisten kanssa toimimista. Meillä jokaisella on tarve kertoa tarinoita siitä, mitä on kokenut, nähnyt, ymmärtänyt, mistä ei pidä tai mikä hämmentää. Ne ovat tarinoita, jotka liittyvät identiteettiin, siihen kuka olen ja mitä kaikkea minusta voisi tulla. Meillä jokaisella on myös **tarve oppia kertomaan tarinoita**, tarve oppia tulkitsemaan ja sanoittamaan elämää, muotoilemaan sille merkityksiä.

Kyky muotoilla merkityksiä ja kertoa tarinoita mahdollistavat tapahtumien ymmärtämisen ja niihin suhtautumisen. Tarinallisuuden taidot kasvavat vuorovaikutuksessa. Tätä eivät korvaa mobiililaitteiden valmiit sisällöt ja lapsille suunnatut nopearytmiset ohjelmat, vaan pahimmillaan ne pysäyttävät ajattelun ja vaimentavat kykyä kertoa ja ymmärtää tarinoita.

”Kielipeli on älypeli.

*Kielen avulla lapsi kasvaa ihmiseksi,
oppi keksimään maailman ja
omalla tavallaan käsittelemäänkin
sitä. Ilman kieltä ja siitä kasvavaa
ajattelua emme pysty myöhemmin
aikuisina vastustamaan painostavaa
manipulointia, olemme kyvyttömiä
ihmissuhteissa ja niissä yhteisöllisissä
suhteissa, joissa elinolomme
ja ehtomme järjestetään”*

Kirsi Kunnas

Sanataide osallisuuden voimistajana

Kielen avulla lapsi neuvottelee omaa suhdettaan ympäröivään maailmaan, muihin ja oppimisen kohteena oleviin asioihin. Siinä tarvitaankin luovia kielellä pelaamisen taitoja. Tällainen kielellinen neuvottelu voi olla sisäistä puhetta, jota ei lausuta ääneen, tai se voi tapahtua jonkun toisen kanssa ääneen keskustellen. Myös lukiessaan tai satua kuunnellessaan lapsi tulkitsee ja pohtii tekstin sanomaa ja sen merkitystä itselle. Siinä hän neuvottelee omaa suhtautumistaan tarinan sisältöön: on siis vuorovaikutuksessa kirjoittajan, tekstin, kontekstin ja itsensä kanssa. Tällaista tarinallista kiertokulkua on hyödyllistä rikastaa ja tukea. Sitä voi toteuttaa lisäämällä kasvatuksen ja oppimisen tilanteisiin luovuutta ja toimintaa, jotka tarjoavat lapsille moniaistisia kokemuksia osallistua elämän kielipeliin.

Yksilöllisesti koettu osallisuus on sellainen, jonka merkityksiä kukin neuvottelee mielessään: Kuka minä olen tässä ryhmässä? Mitä tämä ryhmä tai yhteisö minulle merkitsee? Entä mitä minä merkitsen tälle ryhmälle tai yhteisölle? Mitä minun tarinani merkitsevät minun aikuiselleni, entä opettajalleni? Olenko minä tärkeä?

*”Miksi minä olen minä,
enkä kukaan muu
ja sinä olet sinä
etkä kukaan muu?
Ihmeellistä olla ihmisinä
sinä ja minä
ja ystävinä
minä sinulle sinä.”*

Kirsi Kunnas

Lapsen osallisuuden kokemus voimistuu, kun lapselle annetaan aikaa ja keinoja tehdä tulkintoja sekä mahdollisuuksia sanoittaa ja jakaa omia merkityksiään ja niistä syntyneitä tarinoita. On tärkeää tunnistaa hyviä käytänteitä, jotka auttavat lasta pääsemään osalliseksi kielelliseen maailmaan hänen omista lähtökohdistaan käsin. Sanataiteella lapsen sisäisestä puheesta voidaan tehdä näkyvää, aistittavaa ja sitä voidaan harjoitella. Se lisää lapsen tarinallista toimijuutta ja mahdollistaa osallisuutta erilaisissa kielenkäyttötilanteissa ja yhteisöissä.

Tutkittua tietoa!

- ◆ Lapsen taito ymmärtää kielen käyttämistä ja merkitystä vahvistuu monipuolisessa kieliympäristössä.
- ◆ Lapsi, jolle luetaan ja jonka kanssa luetaan, kerryttää monipuolisen sanavaraston ilmaista itseään.
- ◆ Vähän ajattelua aiheuttava keskustelu tai toistoa korostavat kysymykset eivät rikasta lapsen tarinallisia taitoja siinä määrin kuin lisätietoa tarjoava, taustoittava ja ajattelua synnyttävä keskustelu.
- ◆ Kirjallisuus ja runous ovat oivia keinoja rikastuttaa lapsen kanssa käytävää keskustelua. Ne auttavat häntä muotoilemaan monipuolisia tarinoita itse aktiivisena toimijana ja lisäävät osallisuuden kokemusta vuorovaikutussuhteissa ja yhteisöissä.
- ◆ Aikuisen tehtävänä on auttaa löytämään tarinallinen luovuus ja ohjata taitojen harjaannuttamisessa.
- ◆ Tarinallinen kasvuympäristö ennustaa lapsen tarinoinnin ja hyvinvoinnin yhteyksiä hänen nuoruudessaan.
- ◆ Tarinalliset kyvyt kehittävät lapsen ajattelua sekä vahvistavat kulttuurikompetenssia, eli valmiuksia toimia erilaisissa kulttuurisissa ympäristöissä ja yhteisöissä.

Lähdeluettelon löydät aineiston lopusta s. 39.

- TAVOITE:** Pysähtyä omien havaintojen äärelle, havaita runon syntyminen pienistä elementeistä
- KOHDERYHMÄ:** Kouluikäiset
- TILA:** Luokkatila, metsä, koulun piha, mikä tahansa tila
- KESTO:** 15 min
- TARVIKKEET:** Kirjoitusvälineet

TOTEUTUS:

1. Pohjustetaan harjoite kertomalla, että nyt käytetään aisteja ja aistihavaintoja. Kerrataan, mitä ovat aistit.
2. Kaikki ottavat hyvän asennon, jossa ei ole kiinni kenessäkään muussa. Voi asettua vaikka makaamaan lattialle tai ulkona istua puun juurella. Ollaan hetki hiljaa paikoillaan.
3. Ohjaaja antaa tehtävän kerrallaan ja kuhunkin n. 1 minuutin havainnointiajan:
 - Paina mieleen 4 asiaa, jotka näet.
 - Paina mieleen 3 ääntä, jotka kuulet.
 - Paina mieleen 2 tuoksua, jotka haistat.
 - Paina mieleen 1 asia, jonka tunnet (tämän voi ajatella tunteena tai tuntoaistimuksena).
 - bonuksena vielä yksi ajatus, joka tuli mieleen (ryhmän mukaan, voi jättää myös pois)Otetaan kirjoitusvälineet ja kirjoitetaan kukin asian omalle rivilleen.

Mitä näit

Mitä kuulit

Mitä haistoit

Mitä tunsit

(Mitä ajattelit)

Esim.

- lamput, hyllyt, kirkas tapetti, sekainen pöytä
- hurinaa, kolinaa, puhetta
- pesuaine, kahvi
- kylmät sormet
- ollapa metsässä, sammalpatjalla

- TAVOITE:** Virittää mielikuvitusta, leikkiä kielellä, kertoa omista mieltymyksistä
- KOHDERYHMÄ:** Yli 7-vuotiaat
- KESTO:** 15–30 minuuttia
- TARVIKKEET:** Paperia, kyniä

LEMPIKIRJAIMENI

TOTEUTUS:

Valitse lempikirjaimesi ja kirjoita siitä 5–10 parasta asiaa:

- Minkä muotoinen se on? Piirrä se!
- Millainen ääni sillä on? Tai miten ja mitä se viestii sinulle?
- Liikkuuko se? Missä ja miten?
- Millainen sen luonne on?
- Miksi se on sinulle tärkeä?
- Muistele mitä kaikkia sanoja alkaa juuri sinun lempikirjamellasi.

Kirjoita lempikirjaimestasi enintään viiden rivin teksti. Teksti voi olla vaikkapa lista kirjaimesi tärkeimmistä ominaisuuksista. Se voi olla vaikka ostoslista asioista, jotka alkavat lempikirjaimellasi: mitä kaikkea p-kirjaimella alkavaa P lähtee ostamaan? Esim. *P ostaa porkkanoi- ta, pastilleja ja puolukoita*. Kauppalistaa voi täydentää kuvailemalla millaisia ostokset ovat: esim. *pyöreitä, paketoituja ja pippurisia*. Muodosta lauseita, joissa lempikirjaimesi esiintyy mahdollisimman monta kertaa. Tekstistä voi yllättäen muotoutua vaikka runo.

- TAVOITE:** Oppia tutkimaan sanojen merkityksiä ja laatua, oppia havaitsemaan ihmisten (tai kielten) välisiä eroja sanojen ymmärtämisessä, vahvistaa kielitietoisuutta
- KOHDERYHMÄ:** Yli 6-vuotiaat
- KESTO:** 45 min
- TARVIKKEET:** Kartonkia, värikynät (puun oksa, lankaa)

TOTEUTUS:

Askarrelkaa satumainen sanapuu. Puun rungon voi tehdä kartongista seinälle tai käyttää oikeaa puun oksaa, jonka ripustaa seinälle tai kattoon.

Päätäkää ensin, millaisia sanoja puussanne kasvaa: onko kyseessä esimerkiksi kauniiden sanojen puu, metsäsanojen puu tai harvinaisten sanojen puu? Leikatkaa sitten haluamanne värisiä lehtiä värillisestä kartongista. Jokainen kirjoittaa puun lehteen valitsemansa, teeman mukaisen sanan (kauniin, metsäisen, harvinaisen jne.). Ripustakaa lopuksi lehdet puuhun.

*"Hiiriäiti häärää,
häntä tahdin määrää.*

*– Maista, maista, maista, maista,
maista aamiaista,
sanoo viitosille*

*– Maista Kalle, maista Kille,
maista, Pelle, Palle, Ville!"*

Laita kämmenet yhteen
ja pyöritä käsiä nopeasti ympäri.

Kosketa toisen käden sormia
jokaista vuorollaan.
Taputa kädet yhteen.

Kosketa jokaista
sormeaa vuorollaan.

Kirsi Kunnas: Tiitiäisen tuluskukkaro

Tarinoilla taivaaseen – sanataide oppimisen ja ilmaisun välineenä koulussa

► Sanataidekasvattaja Pia Krutsinin ja ▼ opettaja-tutkija Maiju Kinossalon vuoropuhelu

Hei Maiju, kaipaisin sinun näkemystäsi! Olen nimittäin jo pitkään pohtinut, kuinka sanataidepedagogiikkaa voitaisiin tuoda mukaan laajemmin luku- ja kirjoitustaidon opettamiseen sekä eri oppiaineisiin. Sanataidekasvattajana näen, että eräs tärkeä ratkaisu nykypäivän luku- ja kirjoitustaito-ongelmien olisi sanataiteen menetelmien laajamittainen hyödyntäminen koulussa yli oppiainerajojen.

Aloitan tällaisesta ajatusleikistä: mitä jos lapset nähtäisiin koulussa ennen kaikkea tekstien tekijöinä, tarinankertojina ja runoilijoina? Miten tämä muuttaisi lasten käsitystä itsestään lukijoina ja kirjoittajina, ja mitä se tarkoittaisi opettajan kannalta?

Monipuolisen luku- ja kirjoitustaidon opettaminen on alkuopetuksen ja oikeastaan koko peruskoulun tärkeimpiä tehtäviä. Kouluissa vierailevana sanataidekasvattajana kohtaan kerta toisensa jälkeen luovasta ilmaisusta innostuneita lapsia, joiden päällimmäinen tunne kirjoittamisesta siinä hetkessä on hauskuus. Myös moni opettaja on ihmeissään siitä, kuinka motivoituneilta omat oppilaat vaikuttavat. Itsestäni tuntuu siltä kuin käsissä olisi ihan oikea viisasten kivi. Tulisiko mielikuvituksella ja lasten omalla taiteella ollakin tulevaisuudessa luku- ja kirjoitustaidon kehittämisessä merkittävämpi rooli?

Kiitos Pia ajatuksistasi. Jäin erityisesti miettimään tarinallisuutta ja esiin nostamaasi hauskuutta. Voisiko sanataide auttaa minua opettajana pysähtymään lasten tarinamaailmaan ja siinä annettaviin merkityksiin? Näkemään ja kuulemaan lasten ajatuksia ja ajattelua uudella tavalla?

Tunnistan työssäni, että lapsi kytkee opittuja asioita osaksi kokonaisuutta antamalla niille merkityksiä. Siinä lapsi käyttää tarinallista ajatteluaan. Tarinallisuus liittyy opitun tiiviimmin pitkäkestoiseen muistiin. Sanataiteella merkityksiä voidaan muotoilla vähintään kahdesta suunnasta: sanataiteen avulla lapsi voi poimia sisällöstä merkityksiä, tai sanataiteilemalla lapsi voi rakentaa niitä itse. Sanataiteessahan voi käsitellä mitä tahansa aihetta, ja sen toiminnallisuus ja muuntuvuus on lapsista usein hyvin hauskaa. Näen, että tarinallisella merkitysten muotoilulla tulee olla keskeinen rooli oppimisessa nyt ja tulevaisuudessa.

Opettajana minulle herääkin uusia kysymyksiä. Voisinko minäkin toimia sanataidekasvattajana? Mitä se tarkoittaisi eri oppiaineissa tai yksittäisillä oppitunneilla? Miten sanataidetta voi käyttää matematiikassa, entä liikunnassa tai ympäristökasvatuksessa?

Tämä auttaa selkiyttämään omaakin ajatteluani! Tuo mainitsemasi tarinallinen ajattelu tarkoittaa lasten kohdalla myös mielikuvitusmaailmoissa seikkailua, jonka toivoisin näkyvän laajemmin, useammassa oppiaineissa. Mielikuvitusmaailmoissa lapset ovat tekijöitä ja toimijoita, ja se on heille merkityksellistä, autenttista. Tätä toimijuutta voidaan vahvistaa sanataidopedagogisin keinoin, tunnistamalla millaisista teksteistä on kyse ja miten niitä tehdään.

Esimerkiksi yhteisen fantasiamaailman luominen voi olla oppiaineiden rajat ylittävä keino lisätä sanataiteilua. Itse prosessi harjaannuttaa ryhmätyötaitoja ja rohkaisee suullisen tarinankerronnan avulla niitä, joille kirjoittaminen on motorisesti vaikeaa. Lisäksi yhteiseen tapahtumapaikkaan voi suunnitella vaikkapa käsitöissä maailmanpelastuskoneita käyttöohjeineen, matematiikan tunnilla velhoyhtälöitä ja liikunnassa rastiradan, jossa etsitään itse keksittyjä mielikuvitusotuksia.

Haluaisin rohkaista jokaista opettajaa lisäämään sanataiteilua omaan työkalupakkiinsa. Oma vaikutelmani on, että kouluissa voidaan käyttää lisää luovan kirjoittamisen sellaisia menetelmiä, joita kirjoja työkseen tekevät käyttävät tekstien tuottamisen prosessissa.

Kiitos näistä vinkeistä. Huomaan, että opettajana olen käyttänyt näitä menetelmiä. Tarinallisuudella olen pystynyt lisäämään oppilaiden innostusta sellaisissakin aineissa, jotka he ovat kokeneet epämieluisiksi tai vaikeiksi. Sanataide antaa lapsen käyttää juuri sitä omintaan: lapsen tarinallisuutta aivan jokaisessa oppiaineessa. Sanataide voi auttaa lasta esimerkiksi matemaattisten asioiden ymmärtämisessä, ratkaisuisissa ja merkitysten muotoilussa. Pidän erityisesti Jerome Brunerin käsityksestä, jossa hän jakaa ajattelun loogis-matemaattiseen ja tarinalliseen muotoon. Molemmat tavat ajatella ovat tärkeitä. Havaintojaan ja kokemuksiaan lapsi tulkitsee tarinallisen ajattelunsa välityksellä, mutta myös matematiikkaa lapsi sanoittaa itselleen ymmärrettävään muotoon tarinallisesti – siinä siis loogis-matemaattinen ja tarinallinen ajattelu kulkevat rinta rinnan.

Opettajille sanataidekasvatus on kuitenkin vielä aika vieras käsite, vaikka sanataide onkin aivan keskeinen kasvatuksen ja opetuksen menetelmä, jota voi helposti toteuttaa. Mikä parasta, voin ottaa sanataidekasvatusta osaksi jokapäiväistä opetus- ja kasvatustyötä pienessä ja suuressa mittakaavassa.

Juuri näin! Itse pidän paljon siitä asetelmasta, joka koululaisten sanataidetyöpajassa syntyy: aikuisena roolini on mahdollistaa ja kirjata lasten ideoita sanataiteen menetelmiä ja tekstilajeja hyödyntäen. Valta tarinan sisältöön on kuitenkin lapsilla.

Olennaista on mielestäni se, että kaikki opetus on laaja-alaisesti ymmärrettynä kielellistä ja visuaalista ajattelua, jota voidaan tutkia ja oppia taiteen keinoin – myös silloin kun ei tuoteta taideteoksia. Silloinhan meidän kannattaa käyttää juuri tekstien taiteenalan, eli sanataiteen keinoja, lapsen tekijyyden tukemiseen, eikä vaan?

- TAVOITE:** Suullinen kerronta, tarinan rakenteen hahmottaminen, toisten kuunteleminen, yhteinen ideointi
- KOHDERYHMÄ:** Yli 5-vuotiaat
- KESTO:** 60 min
- TARVIKKEET:** Pelikortin kokoisia korttipohjia, värikyniä (lehtiä, joista voi leikata kuvia, sakset, liimaa)

TOTEUTUS:

Askarrelkaa ensin tarinankerrontakortit: piirtäkää tai liimatkaa pelikortin kokosiin korttipohjiin erilaisia kuvia, jotka sopisivat tarinoihin: hahmoja, eläimiä, esineitä, paikkoja... Kuvia voi myös leikata lehdistä ja liimata kortteihin.

Tehkää sen jälkeen iso piiri lattialle. Jokainen ottaa omat tarinankerrontakorttinsa mukaan. Aikuisen johdolla sovitaan tarinalle jokin päähenkilö ja kerrotaan tarina tämän henkilön kummallisesta päivästä: mitä kaikkea hassua hänelle tapahtui eräänä päivänä? Jokainen saa omalla vuorollaan jatkaa tarinaa 1–2 lauseen verran niin, että ottaa yhden korteistaan ja keksii sen pohjalta aina uuden käänteen tarinaan.

Kun jokainen on saanut kertoa, voidaan keksiä tarinalle loppuratkaisu niin, että arvotaan jokin kortti ja päätetään sen avulla, mitä lopuksi tapahtuu.

TAVOITE: Oppia tekemään lyhyt, kuvaileva teksti jostakin, mitä tiedän.
Oppia sanallistamaan ja soveltamaan omaa tietoa.

KOHDERYHMÄ: Yli 7-vuotiaat

KESTO: 45 min

TARVIKKEET: Kirjoitusvälineet

TOTEUTUS:

1. Valitaan jokin asia tai aihe (esimerkiksi luonnosta), jota halutaan tutkia, vaikkapa aurinko, talvi, mänty.
2. Kirjataan muistiin, mitä tiedän asiasta ja mitä se OSAA TEHDÄ: esim. aurinko on keltainen, kuuma, voi polttaa ihon, sijaitsee kaukana avaruudessa.
3. Sommitellaan teksti, jonka pituus on enintään kolme riviä: otsikoksi tulee valittu asia ja riveille kerättyä tietoa halutussa järjestyksessä, vaikkapa näin:

AURINKO
Keltainen ja kuuma,
se voi polttaa ihon,
leijuu kaukana avaruudessa.

KOHDERYHMÄ: Yli 6-vuotiaat

KESTO: 30 min

TARVIKKEET: Paperilappuja kolmea eri väriä, kynä

Äjätne^alsu^rava pl^öjöiskis p^oks!

TOTEUTUS:

1. Leikatkaa valmiiksi paperilappuja kolmea eri väriä.
2. Kirjoittakaa ensin (vaikkapa taululle) ylös pitkiä yhdyssanoja, kuten: *makaronilaatikko, suihkusaippua, avaruuslentäjä.*
3. Kirjoittakaa nämä pitkät sanat lappuihin lopusta alkuun, tähän tyyliin: *okkitaalinorakam, auppiasukhius, äjätne^alsu^rava.*
4. Kirjoittakaa seuraavaksi lappuihin pitkiä hölynpöly sanoja, kuten *humpelipampeli, ripitirapiti, pl^öjöiskis.*
5. Kirjoittakaa lopuksi vielä lappuihin lyhyitä äänisanoja, joita voisi kuulua siitä, kun taika tapahtuu, kuten: *poks, huis, räks.*
6. Jakakaa eri väriset laput omiin pinoihinsa tai astioihin. Käynnistäkää sitten taikasana-automaatti! Nostakaa ensin väärinpäinsana, sitten hölynpöly sana ja lopuksi äänisana.

Saatte hauskoja taikasanoja, kas näin:
"Äjätne^alsu^rava pl^öjöiskis p^oks!"
7. Sitten vain keksimään, mitä tällainen taikasana saa aikaan!

- TAVOITE:** Paikan kuvaus, oma paikka, minuuden rakentuminen, oman elämän tarinallistaminen
- KOHDERYHMÄ:** Yli 5-vuotiaat
- TARVIKKEET:** Oma kuva lempipaikasta/aikakauslehtiä, joista voi leikata kuvia ja liimaa/kuvataidetarvikkeet
- AIKATAULU:** 45 min

TOTEUTUS: RUNO

VIERAILU

Lontoon sumu tuli Helsinkiin
ja tahtoi päästä
heti uutisiin
puhumaan säästä.
– En viihdy täällä
tällä säällä,
sanoi ja palasi Lontooseen
ajoi hissillä viidenteen
ja tilasi kello viiden teen.

Kirsi Kunnas

Luetaan **Kirsi Kunnaksen** runo 'Vierailu' ja jutellaan runosta:

- Millaisia sanoja runossa on? Mikä runon sana on kiinnostavin? Onko runossa jokin sana, jota et ymmärrä? Mitä runossa tapahtuu? Miten Lontoolle kävi Helsingissä?
- Voitte kirjoittaa sumulle kutsukortteja johonkin Helsinkiä kiinnostavampaan paikkaan. Missä sumu voisi tykätä vierailia?

TAVOITE: Leikkiä sanoilla ja äänneillä

JATKOHARJOITUS: LEMPIPAIKKA, JOSSA AISTIT

1. Lapsi saa tuoda kotoa kuvan omasta lempipaikasta tai kuvan voi leikata myös aikakauslehestä. Kuvan voi tietysti myös piirtää tai maalata.
2. Mikä on sinun lempipaikkasi?
Mieti itsellesi tärkeää paikkaa eri aistien näkökulmasta.
Laita silmät kiinni ja ota tarkkailuun yksi aisti kerrallaan.
3. Kirjoita valitsemasi kuvan ympärille sanoja, jotka liittyvät lempipaikkaasi.
Voit myös kirjoittaa kuvauksen lempipaikasta kokonaisilla virkkeillä.
4. Lopuksi esitellään omat kuvat ja tekstit muille ja tehdään kuvista näyttely.

PAIKAN NIMI

Paikassa kuuluu

Paikassa tuntuu

Paikassa tuoksuu

Paikassa maistuu

Paikassa näkyy

Esim.

PUUMAJASSANI

Puumajassani kuuluu lintujen laulua, tuulen suhinaa ja sateen ropinaa.

Puumajassani tuntuu turvalliselta, salaperäiseltä ja tikkujen pistelyä iholla.

Puumajassani tuoksuu metsältä, linnunkakalta ja eväiltä.

Puumajassani maistuu pillimehulta, suklaalta ja porkkanatikuilta.

Puumajassani näkyy paras kaverini, paljon karkkipapereita ja salainen kaukoputki.

Sade alkaa näin

dip

dip

dip

jatkaa eteenpäin

dip dop dop

Alkaa sammakoitten kuoro:

kvo kvo kvo

Nyt on meidän vuoro:

kvo kvo kvo

Sade jatkaa näin

dip dop

dop

dip

Kun se lakkaa kokonaan

dip

sammakot ne jatkaa vaan:

kvoo!

Vettä tulvii kaikki ojat.

sammakot ja niitten pojat

riemuissaan:

kvo kvo kvoo!

Napauta vasemman käden rystysillä pöytään (dip) x 3.

Napauta ensin vasemman käden rystysillä pöytään (dip) ja sitten oikean käden rystysillä x 2 (dopdop).

Läimäytä molemmilla kämmenillä reisiin x 3 (kvokvokvo).

Läimäytä molemmilla kämmenillä reisiin x 3 (kvokvokvo).

Napauta vasemman käden rystysillä kerran (dip) ja oikean käden rystysillä kerran pöytään (dop).

Napauta oikean käden rystysillä kerran pöytään (dop) ja vasemman käden rystysillä kerran pöytään (dip).

Napauta vasemman käden rystysillä kerran (dip).

Läimäytä molemmilla kämmenillä reisiin (kvoo)!

Koputa jaloilla lattiaan kolmen säkeen verran.

Läimäytä kämmenillä reisiin x 3 ja nouse viimeisen aikana ylös ja hyppää ilmaan!

Kirsi Kunnas

Lasten runous on vallankumous – vapaus leikkiä ja ilmaista

Runoa voi hyppiä, keinua, pyöriä, kävellä, silittää, taputtaa tai vaikkapa tömistää. Runo voi olla ympyrä tai kieppi, kyykky tai kurotus. Se saattaa naurattaa tai pistää miettimään. Runo on leikki ja ajatus. Se on ajatusleikki, joka kuuluu kaikille! Ketju sanoja, joilla on rytmi, tunne ja oma kieli.

Runoa voi leikkiä fyysisesti koko keholla tai se voi olla oman pään sisäinen ajatus, joka on kiva kertoa kavereille. Runo tuntuu hyppynä jalkapohjassa tai lämpöisenä kädenpuristuksena. Se tuntuu hiusten hulmahduksena, yhteisenä keinuna tai tanssina kaverin kanssa. Runoja on mahdollista kuiskata tai kailottaa, tuutata ja tykitellä. Runous voi olla sanailua, jossa voi unohtaa säännöt. Se on sanojen taidetta, taiteilua ilmaisulla ja ajatuksilla. Leikkiä sanoilla ilman oikeaa ja väärää.

Kielileikki ja leikkikieli

Runottelun ja runoleikin juuret ovat meissä kaikissa syvällä. Ne kietoutuvat suomalaiseen kansanperinteeseen ja ikaiaikaiseen ylisukupolvisen kielileikkiin. Runojen leikkiminen, keksiminen, laulaminen ja puhuminen ovat kuuluneet ihmisten yhteiseen tapaan olla, viihtyä, lohduttaa, muistaa ja kertoa tarinoita. Runokielen keinot, kuten rytmi, mitta ja toisto, auttoivat aikanaan muistamisessa. Ne ovat edelleen osa runokieltä, mutta runo on tietysti myös muuta, kuten kielikuvia, vertauksia ja sointuja, ja vaikkapa sitä, miltä se näyttää - runo voi olla myös kuva!

Tekstit, kirjallisuus, runous ja kielileikki kutkuttavat ajatuksia ja laajentavat sanavarastoa sekä kykyä käyttää sitä. Tekstien äärellä pääsee makustelemaan merkityksiä ja saamaan kiinni uusista sanoista, ilmiöistä ja ajatuksista. On tärkeää pysähtyä merkitysten äärelle. Mitä tämä tarkoittaa? Mitä tämä kertoo maailmasta? Tämäkin sana voi olla minun ja tämä taitaa kuulua jollekin toiselle. Oikeita ja väriä sanoja ei olekaan. Tietyille sanoille toiset tilanteet ovat vain sopivampia kuin toiset. On taitoa valita sanoja tilanteiden mukaan.

Ihminen on leikkinyt aina. Leikki on ihmisen elinehto ja sen soisi jatkuvan koko elämän. Sanoilla leikkiminen voi olla myös pieni kapina ja arkisen kielen ulottumattomissa. Runous on kieli-ilon ja oivalluksen vallankumous. Runokieli antaa mahdollisuuden keksiä ja hullutella. Kokeilla, mikä toimii ja mikä ei. Runokieli on kielen vallankumous, jolla maailma selittyy mahdollisesti uudella tavalla. Runoissa korostuvat kielen esteettiset elementit, kuten rytmi, äänteet ja tunnelma, jotka nousevat yksittäisten sanojen merkityksen yläpuolelle. Runous on havainto ja tunne kielestä.

Leikin, runouden ja taiteen äärellä on mahdollisuus kiivetä tai keinahtaa arkielämän rajoitusten tuolle puolen. Runouden kieli poikkeaa jokapäiväisestä kielenkäytöstä. Sen keinot ovat erilaiset. Ne koskettavat ja kutkuttavat ihmisen luovuutta. Taiteen ja leikin äärellä ihminen, lapsi ja aikuinen, voivat muovailla oman maailmansa, joka on leikisti totta. Leikki on tapa jäsentää maailmaa ja ymmärtää sen monenlaisia puolia. Kieli selittää maailmaa.

Lapsilla on lasten huumori ja huumori on lastenrunouden vetovoimaa. Lapset ovat lasten huumorin asiantuntijoita, annetaan heille valta käyttää sitä. Opitaan ja kiinnostutaan, huvitutaan ja havainnoidaan. Hauskuus ja huumori ei tee runoista vähemmän tärkeitä. Runo saa olla räystä tai säästä, kunhan se on omasta päästä.

Kielipeli on älypeli, jossa kieltä käyttämällä voi hyppiä tasolta toiselle.

- TAVOITE:** Kielileikki, äänteiden makustelu, alkusointu, henkilöhahmon keksiminen
- KOHDERYHMÄ:** Yli 5-vuotiaat
- TILA:** Esimerkiksi oma luokka tai muu opetustila, jossa taulu
- TARVIKKEET:** Post it -lappuja tai muita pieniä lappuja
- AIKATAULU:** Tehtävä A 20 min, Tehtävä B 30 min

TOTEUTUS:

A) Listataan yhdessä ammatteja ja kirjoitetaan ammatit pienille lapuille. Kun ammattilappuja on yhteensä noin 10, nostetaan yksi lappu ja keksitään ammattilaiselle alkusointuinen nimi, kuten *taksikuski Timo* tai *leipuri Liisa*.

Luetaan **Kirsi Kunnaksen** runo 'Salajuttu'.

Keksitään ammattilaiselle alkusointuinen tarina Salajuttu-runon tyyliin:

Millainen hän on? Mitä hän tekee? Millä tavalla ja missä? Esimerkiksi näin: *Taitava taksikuski Timo taikoi tulppaanin tielle Turussa.*

B) Luetaan aluksi **Kirsi Kunnaksen** runo 'Salajuttu'.

Sovitaan yhdessä, mikä on tämän päivän kirjain. Salajuttu-runossa se on s, mutta nyt valitaan joku muu tuttu kirjain. Keksitään ja kerätään tuolla kirjaimella alkavia sanoja taululle: mahdollisimman monenlaisia sanoja, kuten kuvailevia sanoja, esineitä ja asioita ja tekemisen sanoja.

Jos lapset osaavat kirjoittaa jo itse, sanoja voi kirjoittaa myös itse esimerkiksi post it -lapuille oikein urakalla. Urakka kannattaa kellottaa, koska aikaraja yleensä inspiroi lapsia. Kun sanoja on syntynyt paljon, niitä voidaan yhdessä tutkia ja lajitella eri tavoin. Niistä voi tehdä erilaisia listoja, kuten tekemislista, esinelista jne. Sanoista voi koota myös alkusointuisia yhteisiä runoja.

Lopuksi tutkitaan listoja ja runoja ja luetaan niitä ääneen yhdessä.

SALAJUTTU

Salainen agentti Aleksanteri,

salaneuvos salamanteri

salapuvussa salamyhkäinen,

väliin pitkä, väliin lyhkäinen

salapaikassa lymyillen

salamielisesti hymyillen

salakielisesti keksi

salakoodin avaimeksi

salasanan ananas alas!

Kirsi Kunnas

- TAVOITE:** Ymmärtää mitä tarkoittaa havainto, tehdä havaintoja tiedostavasti ja sanoittaa niitä itselle ja muille. Ideoida, visualisoida idea ja muotoilla. Kokeilla nonsense-runon tekemistä.
- KOHDERYHMÄ:** Esi- ja alakoululaiset
- TILA:** Oma luokka tai ryhmätila
- KESTO:** 45–90 minuuttia riippuen työskentelyn laajuudesta
- TARVIKKEET:** Erilaisia materiaaleja tuntosarvien muotoilua varten esim. rautalankaa, kangastilkkuja, pieniä esineitä ja kierrätysmateriaaleja (jogurttipurkkeja, lehtiä, sanomalehtiä, langanpätkiä, helmiä jne.)
- ESIVALMISTELUT:** Kootaan tuntosarvitarpeet, kynää, paperia ja muita luonnostelumateriaaleja tarvekepöydälle. Varmistetaan, että lapset mahtuvat tekemään vapaasti havaintoja ja liikkumaan tilassa. Varataan aikaa keskusteluun sekä ideoiden ja sanojen pyörittelyyn.

1. **Lämmittely:** Puhutaan aisteista ja pohditaan millä ihminen huomaa, hoksaa, huomioi eli havaitsee asioita. Havaintoja tehdään koko ajan, mutta aina ei edes itse hoksaa, mitä ympärillä tapahtuu tai mitä oma mieli huomaa melkein salaa.

2. **Tee omat tuntosarvet:**

- Suunnittele itsellesi tuntosarvet. Piirrä niistä ensin luonnoskuva
- Mieti, missä kohtaa kehoa tuntosarvesi ovat ja miten ne toimivat
- Valmista tuntosarvet olemassa olevista materiaaleista

3. **Havaitse jotain leikki:**

Kulkekaa luokassa ja etsikää tuntosarvilla erilaisia asioita, kuten jotain kaunista, jotain hassua, jotain pelottavaa, jotain rauhallista, jotain jännittävää, jotain kiinnostavaa, jotain kummallista. Menkää sarvien kanssa paikkaan, jossa kohde on. Ohjaaja esittää kysymyksiä kohteesta ja nostaa havaintoja esiin. Kokoontukaa yhteen. Osallistujat kirjoittavat tai opettaja kerää yhteen sanoja havainnoista. Voidaan tehdä omat tai ryhmän yhteinen lista.

4. **Tee nonsense-runo:**

Valitaan kerätyistä sanoista viisi ja kirjoitetaan ne lopusta alkuun eli väärinpäin (pallo – ollap)

- Keksitään viisi hölynpöly- eli nonsense sanaa (juuppis, kerks, hummarkeli)
- Yhdistetään 10 sanaa runoksi, runossa voi leikkiä rytmillä ja käyttää toistoa
- Luetaan runot. Tunnustellaan tilannetta: kuka haluaa esittää kaikille, kuka kuiskata vain yhdelle, kuka vain ajatuksissa?

PURKU: Keskustelkaa lasten kanssa: Miltä havaintojen tekeminen tuntui? Yllättikö jokin? Oliko jokin havainto epätavallinen tai innostava? Pohtikaa, miten havaintojen muokkaaminen runoksi muutti omia ajatuksia. Opittekko muiden ajatuksista jotain?

TAVOITE: Harjoitellaan värejä ja eläimiä. Tehdään pieniä runoja kuin vahingossa: kaikki osaavat ja kaikilta onnistuu. Käsitellään tunteita.

KOHDERYHMÄ: Kaikenikäiset

AIKATAULU: 15–30 min (jos kuvittaa aforismeja, koko tunti tai enemmän)

TOTEUTUS:

Aforismi tarkoittaa mietelausetta eli lyhyttä ajatusta elämästä. Keksitään omia tunteellisia eläinaforismeja.

Mietitään ensin yhdessä tunteita. Mitkä ovat ihmisen perustunteita?

Esimerkiksi ilo, pelko, suru, onni ja ikävä. Valitaan yksi tunne, esimerkiksi ilo.

Keksi jokin omasta mielestäsi iloinen:

1. väri

2. eläin

3. paikka

Yhdistä keräämistäsi sanoista iloinen eläinaforismi vaikkapa näin:

Ilo on oranssi apina pallomeressä tai Ilo on keltainen koira kotona.

Tehkää vastaavia aforismeja myös muista tunteista. Luetaan aforismeja ääneen ja tuumailaan, kuinka erilaisia iloja, suruja tai vaikkapa pelkoja voi olla olemassa.

Omia eläinaforismeja voi myös piirtää tai muovailia ja niistä voi koota tunteellisen eläinaforisminäyttelyn.

Tämän tehtävän yhteyteen sopii hyvin käsiteltäväksi esim. Kirsi Kunnaksen runot 'Tunteellinen siili' tai vaikkapa 'Nimetön elefantti'. Runoihin kannattaa tutustua vasta tehtävän tekemisen jälkeen.

Sama tehtävä löytyy myös Eppu Nuotion ja Liisa Kallion *Minä tykkään nyt* -kirjasta, johon Anna Anttonen ja Kati Inkala ovat tehneet sanataidetehtävät.

TAVOITE: Mielikuvittelu ja omien toiveiden ja haaveiden sanoittaminen, tulevan ajattelevinen

KOHDERYHMÄ: Kaikenikäiset

AIKATAULU: 15–45 min

TOTEUTUS:

Luetaan aluksi ääneen
Kirsi Kunnaksen runo 'Lumous'.

LUMOUS

*Taikurilla oli hatussa
tiun verran munia.*

*Jokaisessa munassa
tiun verran unia.*

*Jokaisessa unessa
yksi ainoa lumous:
kyyhkysten vallankumous.*

*Me kaikki näimme ne kyyhkyset,
valkeat pikku nyhkyset.
Neljäsataa unelmaa
lensi hatusta!*

Kirsi Kunnas

- A) Kerätkää hattuun tai purkkiin lasten unelmia. Unelma voi olla pieni tai suuri. Voi jutella, mitä toivoo tai unelmoi tällä viikolla tai ensi kesää ajatellen. Toive tai unelma voi liittyä aivan arkiseen asiaan tai vaikkapa seuraavaan lomaan tai vuodenaikaan.

Unelman voi kuiskata aikuiselle, joka kirjoittaa sen pieneen munanmuotoiseen paperiin ja sujauttaa hattuun. Lukekaa lopuksi unelmat ääneen.

- B) Unet ovat hedelmällinen juttelun aihe kaiken ikäisten kanssa. Runon lukemisen jälkeen voitte jutella, muistavatko lapset näkemäänsä unia. Millaisia unia he muistavat edelleen? Voitte myös jutella siitä, millaisen unen haluaisi nähdä. Unessa voi tapahtua mitä vain! Kertokaa, piirtäkää, maalatkaa tai askarrelkaa unia suureen taikurin hattuun ja laittakaa se seinälle.

Aloita kyykystä.

nouse pikkuhiljaa

ylös seisomaan ja

hyppää korkealle ilmaan.

Hypi joko tasajalkaa tai

vuorotahtia

yhdellä jalalla.

Pakastettu hanhi

suli tullen henkiin.

Hyppäs ulos kaapista

professorin kenkiin,

kulki pitkin katuja

lueskellen aapista

ja Andersenin satuja

Kirsi Kunnas: Tiitiäisen satupuu

Runoleikki 'Syväjäädetytty hanhi' löytyvät myös kirjasta *Riimikissa kikattaa – Runohetkiä pienille*. Koonneet Anna Anttonen ja Kati Inkala, kuv. Karoliina Pertamina. Tammi, 2013.

- TAVOITE:** Runojen käytön monipuolistaminen, toiminnallisuuden lisääminen, luovuuteen kannustaminen, kehollisen ilmaisun mahdollistaminen, esiintymisen ja yleisössä olon harjoittelu
- KOHDERYHMÄ:** Kaikenikäiset
- KESTO:** Ryhmän koon mukaan 10–30 min.
- TARVIKKEET:**
- Pukeutumisrekvisiittaa (hattuja, pipoja, huiveja, kankaita, vaatteita, silmälaseja, kasseja), voidaan käyttää myös oppilaiden omia vaatteita uusin tavoin, esim. pipot väärinpäin
 - Hahmonimiä lapuilla (seuraavalla sivulla tulostettava lista)
 - Runokirjoja (hahmot on poimittu Kunnaksen kirjoista Tiitäisen pippurimylly, Haitulan taikahattu ja Ken on nähnyt tuulen?)

TOTEUTUS:

1. Jokainen osallistuja poimii yhden hahmonimen hatusta ja pitää sen salassa muilta (ohjaaja voi myös kuiskata nimen). Valitaan hahmoja, joissa on tulkinnan varaa, kuten Haitula, Martti Makkula, Tyhmiö, Peikko Plättä jne.
2. Annetaan noin 2 minuuttia aikaa tekeytyä hahmoksi, eli pukeutua ja miettiä, miten hahmo on (asento tai liikkumistapa). Kaikki pukeutuvat yhtä aikaa tai poimitaan lappu ja pukeudutaan yksi kerrallaan.
3. Hahmot tulevat vuorotellen muun ryhmän nähtäväksi, ottavat asennon tai liikkuvat ja kertovat kuka on. Hahmo voi halutessaan esittää muille runon joko kirjasta lukien tai hatusta heittäen. Yleisö antaa aplodit.
4. Toistetaan kunkin hahmon kohdalla.
5. Etsitään kirjoista runoja, joissa esiintyneitä hahmoja on. Jutellaan hetki, vastasiko hahmon esittäjän ajatus runon hahmoa. Hauskuus syntyy erilaisista näkemyksistä. Ei haittaa, mikäli hahmo ei lainkaan vastaa runoa.

Jotta kaikki halukkaat pääsevät esittämään, voi tehtävän jakaa useammalle oppitunnille, muutama esiintyjä per tunti. Tällöin voi ottaa kirjoista esiin kyseisten hahmojen runot ja lukea ne samalla, kun hahmo esiintyy.

JATKOHARJOITUS:

Kaikki keksivät itselleen runoilijanimen, asun, kävelytyylin ja mahdollisesti kirjoittavat yhden runon kyseisen runoilijanimen innoittamina. Hahmot esitetään ja runot luetaan.

Esim. Huurre Hyhmäinen:

*HUURRE HYHMÄINEN
Kalisevat Huurteen hampaat,
kun hän hyhmäisestä avannosta
riimejä kalastaa
ja paljaana ovat varpaat.*

Runohahmoja:	<i>Ovela Olli</i>
<i>Tiitiäinen</i>	<i>Rouva Mimminen</i>
<i>Haitula</i>	<i>Iktyosaurus</i>
<i>Jansmakko Erikois</i>	<i>Munapiikanen</i>
<i>Jaakko Vaakko</i>	<i>Pikku Tilli-Talli</i>
<i>Tättähäärä</i>	<i>Rouva Amalia-Murr</i>
<i>Roland Raivoisa</i>	<i>Herra Pakkanen</i>
<i>Plättä</i>	<i>Ronkonkeli-täti</i>
<i>Mörön Mörö</i>	<i>Herra Tietävä</i>
<i>Herra PiiPoo</i>	<i>Kotisen Kyrmy</i>
<i>Humpumpeli</i>	<i>Houkka</i>
<i>Kummastus</i>	<i>Satuprofessori</i>
<i>Tuulispää</i>	<i>Hyhmiö</i>
<i>Marjamittuinen</i>	<i>Tyhmiö</i>

... Lasten
Runo-
vallankumous

Kirsi
Kunnas

100

LUE RUNO

Runo on kuvallista ajattelua. Kokeile sitä!

*Etsi runo ympäriltäsi, esimerkiksi kirjasta,
kortista, muistiinpanoista, mielestäsi,
kaverin mielestä tai maisemasta.*

Ole runosalapoliisi.

Pysähdy runon äärelle ja lue se ajatuksella.

Mitä tuumaat runosta?

k i r s i k u n n a s 1 0 0 . f i

WSOY

... Lasten
Runo-
vallankumous

Kirsi
Kunnas
100

MIKÄ ON LEMPI- KIRJAIMESI?

Kehu kirjainta
ja kerro mielessäsi
tai muille,
miksi se on niin hyvä
ja tärkeä.

k i r s i k u n n a s 1 0 0 . f i

WSOY

... Lasten
Runo-
vallankumous

Kirsi
Kunnas

100

KASVATA TUNTO- SARVET

*Tuntosarvilla tutkitaan maailmaa
ja havaitaan uusia asioita.
Havainnoista syntyy tietoa ja ideoita.
Havainnot ovat mielikuvituksen voimanlähde.*

*Katso ympärillesi. Mitä näet?
Miltä havaitseminen tuntuu?
Kirjoita ajatus ja tunne paperille.*

k i r s i k u n n a s 1 0 0 . f i

WSOY

... Lasten
Runo-
vallankumous

Kirsi
Kunnas

100

KIRJOITA RUNO!

Runon voi kirjoittaa kuka vaan.

*Sen voi tehdä paperille, puhelimeen muistiin,
omassa mielessä tai lausua ääneen.*

Runo voi olla riimipari tai biisin sanat.

Se voi olla hieman hassu lause tai äänimaisema.

Runo voi olla tarina, jossa sanoilla on monia merkityksiä.

Kirjoita runo yhdestä sinulle Tärkeästä Asiasta.

*Aloita vaikka antamalla Tärkeälle Asialle nimi,
ja kertomalla mistä sen löytää.*

k i r s i k u n n a s 1 0 0 . f i

WSOY

- ▶ **Aerila, J.-A.** (2022) *Lukuilon kautta kasvaa rakkaus kirjoihin ja lukemiseen.*
- Bruner, J.** (1990). *Acts of meaning.* Harvard University Press.
- Bruner, J.** (1996). *The culture of education.* Harvard University Press.
- Jack, F., MacDonald, S., Reese, E., Hayne, H.** (2009)
Maternal reminiscing style during early childhood predicts the age of adolescents' earliest memories. Child development, 80(2), 496
- ▶ **Juusela, M.** 2022
Tämä yksinkertainen muisteluteknikka kannattaa ottaa käyttöön jo yksivuotiaana – lisää uskomattomalla tavalla lapsen hyvinvointia. KASVATUS 27.04.2022
- Leino, K., Sirén, M., Nissinen, K., Puhakka, E.** (2023)
Puoli tuntia lukemista: kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos, Tutkimuksia.
- Kinossalo, M.** (2020) *Tarinan voima opetuksessa.* Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kirstinä, L.** (2014) *Kirsi Kunnas – sateessa ja tuulessa.* Helsinki: WSOY.
- ▶ **Mitchell, C., Reese, E.** (2022)
Growing Memories: Coaching mothers in elaborative reminiscing with toddlers benefits adolescents' turning-point narratives and wellbeing. Journal of Personality.
- Parkko, T.** (2021) *Runoilijan työkalupakki.* Helsinki: Avain.
- Reese, E., Yan, C., Jack, F., Hayne, H.** (2010)
Emerging identities: Narrative and self from early childhood to early adolescence. Teoksessa K. C. McLean & M. Pasupathi (Toim.)
Narrative development in adolescence (pp. 23-43). Springer, Boston, MA.
- Syvälä, M.** (2006) *Iltasuukkoja ja muita hellyydenosoituksia äideille.* Tampere: Aamulehtikirjat.
- ▶ **Tieteen termipankki** 15.2.2024: Kirjallisuudentutkimus: runo.
- ▶ **Tieteen termipankki** 15.2.2024: Kirjallisuudentutkimus: runous.
- Tolska, T.** (2002) *Kertova mieli. Jerome Brunerin narratiivikäsitys.* Väitöskirja, Helsingin yliopisto, kasvatustieteellinen tiedekunta. Helsinki: Yliopistopaino.
- ▶ **Torppa, M., Vasalampi, K., Eklund, K., Niemi, P.** (2022)
Long-term effects of the home literacy environment on reading development: Familial risk for dyslexia as a moderator. Journal of Experimental Child Psychology, 215, Article 105314.
- ▶ **Vähämaa, V.** (2022)
Sanataideopettaja – tulevaisuuden toiveammatti: selvitys sanataiteen tilasta 2020-luvulla. Suomen sanataideopetuksen seura.

